

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Облік у банках»
вибіркових компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Облік і аудит

за темою № 9 - Облік операцій в іноземній валюті

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2022 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу
Протокол від 22.08.2022 № 1

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2022 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління
(протокол від 15.08.2022 № 1)

Розробники:

1. Викладач циклової комісії економіки та управління, к.е.н., спеціаліст вищої категорії, викладач - методист, Пушкар О. І.
2. Викладач циклової комісії економіки та управління, спеціаліст вищої категорії, викладач - методист Водолазська Н.В.

Рецензенти:

1. Зав. кафедри міжнародних економічних відносин та адміністрування Кременчуцького інституту ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», к.е.н., доцент Єфременко А.Г.
2. Кандидат економічних наук, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, викладач циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС Харченко М.В.

План лекції

1. Облік операцій з купівлі-продажу іноземної валюти для власних потреб банку
2. Облік операцій з купівлі-продажу іноземної валюти за дорученням клієнтів
3. Характеристика поточних рахунків клієнтів в іноземній валюті

Рекомендована література:

Основна

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000р. №2121-III
2. Волкова І.А. Бухгалтерський облік у банках: Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2011
3. Медвідь Л.Г., Форостяк І.В. Облік в банках: Посібник. – Магнолія 2006, 2015

Додаткова:

1. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006р. №3480-IV
2. Закон України «Про фінансовий лізинг» від 16.12.1997р. №723-97-ВР
3. Інструкція про ведення касових операцій банками в Україні, затверджена Постановою Правління НБУ від 01.06.2011р. №174
4. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України, затверджена Постановою Правління НБУ від 03.10.2005р. №358
5. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України, затверджена Постановою Правління НБУ від 17.11.2004р. №555
6. Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затверджена Постановою Правління НБУ від 20.12.2005р. №480
7. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена Постановою Правління НБУ від 17.06.2004р. №280
8. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з похідними фінансовими інструментами в банках України, затверджена Постановою Правління НБУ від 31.08.2007р. №309
9. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах, затверджена Постановою Правління НБУ від 12.11.2003р. №492
10. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена Постановою Правління НБУ від 21.01.2004р. №22
11. Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках

України, затверджене Постановою Правління НБУ від 30.12.1998р. №566

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Режим доступу:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/a#Find>
2. Всеукраїнська професійна газета «Все про бухгалтерський облік». Режим доступу:
<http://www.vobu.com.ua/ukr>
3. Видавнича група «Баланс клуб». Режим доступу:
<https://balance.ua/ua/news/>

Текст лекції:

1. Облік операцій з купівлі-продажу іноземної валюти для власних потреб банку

Комерційні банки України, володіючи валютною ліцензією, що видається Національним банком України, **мають право на здійснення досить широкого спектру валютних операцій**. Передусім йдеться про угоди щодо купівлі-продажу фіксованої суми однієї валюти за іншу. Така потреба виникає, як правило, у клієнтів банку - учасників міжнародних економічних відносин. Разом з цим, банки можуть виконувати торговельні операції за власні кошти і з власної ініціативи з метою отримання прибутку від торгівлі валютою.

Досить значними за обсягом є виконувані банками валютні операції неторговельного характеру. За цих умов важливою є правильна організація і постановка бухгалтерського обліку валютних операцій, зміст яких відображається за рахунками, що функціонують у мультивалютному режимі записів за ними.

Операція розглядається як валютна (транзакція) за умови, що у розрахунках застосовується валюта інша, ніж звітна. Зрозуміло, що звітною вважається валюта, у якій складається звітність банку. Щодо України - то це гривня.

Щодо валютних операцій банків розрізняють:

- операції з рахунком клієнта;
- операції з рахунком безпосередньо банку.

Валютні операції з рахунком клієнта, як правило, пов'язані з необхідністю здійснити оплату рахунків цього клієнта у валюті, що зазначається в угоді. Також до цієї групи операцій відносять депозитні та кредитні операції в іноземній валюті. Валютні операції з рахунком банку ще називають власними валютними операціями банку. Ідеться про придбання цінних паперів, матеріальних цінностей тощо за іноземну валюту.

Валютні операції також різняться за тим, скільки видів валют задіяне при розрахунку за здійсненою операцією;

Якщо до розрахунку залучено лише одну валюту, то ми маємо справу з **казначейською операцією в іноземній валюті**. Якщо ж дві різні валюти - то це **операція обміну**.

Здебільшого при здійсненні валютних операцій розрізняють три **часові категорії**, а саме:

- **дата операції** - це дата відображення у бухгалтерському обліку операції в день її здійснення, тобто в день виникнення прав (активів) або зобов'язань (пасивів), незалежно від дати руху коштів за цією операцією;
- **дата валютування** - це обумовлена угодою дата зарахування або списання коштів за операцією;
- **дата розрахунку** - це дата реального зарахування або списання коштів за операцією.

Термін здійснення розрахунків за валютними операціями дає підстави класифікувати їх за способом виконання, тобто негайно, в дуже короткий термін та у довший термін.

Зрозуміло, що негайно виконуються операції при відкритті депозитних та інших рахунків в іноземній валюті, виплати з каси банку готівкової іноземної валюти.

Виконання операції в дуже короткий термін означає, що відповідно до загальноприйнятої практики розрахунки проводяться у термін, що не перевищує 2 банківські робочі дні. Цей тип операцій ще називають операцією в дії або **спот-операцією**. Іншими словами, дата валютування за спот-операцією настає на 2 робочі дні пізніше від дати угоди щодо цієї операції.

Виконання валютних операцій у довший термін означає допустиму відстрочку розрахунків до дати, обумовленої контрактом. Ці типи операцій мають назву **форвардні операції** (або операції на термін).

По суті, форвард - це термін, який застосовується для обліку операції за датою валютування або датою розрахунку, які настають через три або більше днів після того, як відбулася валютна операція.

Форвардні курси існують практично для всіх валют, які вільно конвертуються. Там, де існують форвардні ринки, розрахунки за валютними операціями можуть відстрочуватися навіть на декілька років. Дати валютування за форвардними угодами визначаються **спеціальними правилами**.

Насамперед орієнтуються на дату спотової операції. Дати валютування, які визначаються через місяць від спотової дати, називають прямими датами. Всі інші форвардні дати прийнято вважати нестандартними.

Зазвичай, ціна валюти на форвардну дату валютування відхиляється від ціни аналогічної валюти на спотову дату валютування. У цьому випадку застосовують такі умови:

- в разі перевищення форвардної ціни над спотовою валюта продається та купується з форвардною премією;
- в разі перевищення спотової ціни над форвардною валюта продається та купується з форвардним дисконтом.

Отже, **різниця між форвардною та спотовою ціною** називається **премією або дисконтом**. Ця різниця виражається у сумах, які додаються до спотової ціни або віднімаються від неї, аби обчислити форвардний курс.

Перелічені моменти важливо враховувати при відображенні в обліку змісту здійснюваних валютних операцій.

Класифікація валютних операцій також залежить від таких чинників:

- типу події;
- наміру операції.

Валютна операція вважається **одноразовою** подією за умови, що початок її виконання та завершення, збігаються у часі.

Прикладами цього типу операцій може бути:

- обмін у касі банку іноземної валюти, що належить клієнту, на місцеву валюту або на іншу іноземну валюту;
- переказ іноземної валюти за кордон за розпорядженням клієнта — власника валютного розрахунку.

Багаторазова подія стосується валютних операцій, які мають, так би мовити, операційне життя, тобто окремі елементи щодо даної валютної операції реєструються бухгалтерськими записами кілька разів.

Наприклад:

- спот-операції, за якими день розрахунку наступає по закінченню двох банківських днів;
- позики та депозити в іноземній валюті, за якими укладається угода за початковою датою операції, відповідним розрахунком щодо погашення та процентними платежами.

Операція за ініціативою клієнта проводиться лише за згодою банку та за умови, що банк має можливість її виконати. Спекулятивні операції банків виникають у разі спекуляції на ринках валютою, процентною ставкою або ціною. Операції хеджування пов'язані з необхідністю страхувати можливі ризики, які супроводжують валютні операції.

Новий План рахунків є мультивалютним. Отже, виникнення прав (активу) або зобов'язань (пасиву) в іноземній валюті буде відображатися на тих самих рахунках, що й гривневого активу чи зобов'язання. Водночас банки можуть проводити розрахунки у багатьох валютах іноземних держав. Валюта розрахунків є параметром аналітичного обліку. Залишки коштів в іноземній валюті, які формують активи та пасиви (з урахуванням позабалансових вимог та зобов'язань за незавершеними операціями) у відповідних валютах, мають назву валютної позиції банку.

За умови, що залишки коштів за всіма рахунками у конкретній валюті показують баланс, зазначають **закриту валютну позицію**. Різниця між залишками коштів у іноземній валюті, що формують активи та пасиви (з

урахуванням позабалансових вимог та зобов'язань за незавершеними операціями у відповідних валютах) спричиняє **відкриту валютну позицію**. У разі перевищення суми пасивів та позабалансових зобов'язань над сумою активів та позабалансових вимог мову йде про коротку відкриту валютну позицію. За протилежною ситуацією, тобто коли сума активів та позабалансових вимог перевищує суму пасивів та позабалансових зобов'язань, виникає довга відкрита валютна позиція.

Як правило, **валютні операції, які виконуються у двох різних валютах**, і впливають на розмір валютної позиції банку. До них відносять такі операції:

- купівля, продаж готівкової та безготівкової іноземної валюти, у тому числі строкові операції (на умовах форвард, спот), за якими виникають вимоги та зобов'язання в іноземних валютах, незалежно від способів та форм розрахунків за ними;
- одержання та сплата іноземної валюти у вигляді доходів, витрат та нарахованих доходів і витрат;
- надходження коштів в іноземній валюті до статутного фонду;
- погашення банком безнадійної заборгованості в іноземній валюті;
- купівля-продаж основних засобів та товарно-матеріальних цінностей за іноземну валюту;
- інші обмінні операції з іноземною валютою.

Не впливають на розмір відкритої валютної позиції операції в іноземній валюті, які здійснюються в одній і тій самій валюті, а відтак записуються у рівних сумах за дебетом і кредитом рахунків у валюті. Прикладом такої операції є продаж іноземної валюти за гривню за заявою клієнта, щодо якої в обліку проводяться записи:

Д-т Валютний рахунок клієнта

К-т Валютний коррахунок банку

— при отриманні еквівалента в гривні

Д-т Коррахунок банку в гривні

К-т Поточний рахунок клієнта в гривні.

Котирувки іноземних валют можуть визначатися різними способами. Найпоширенішими є два: прямий та непрямий.

Прямий передбачає, що котирувка іноземної валюти відбувається із урахуванням кількості одиниць місцевої (національної валюти — гривні), яка потрібна для обміну на одну одиницю іноземної валюти.

Непрямий виходить із кількості одиниць іноземної валюти, яка потрібна для обміну за одну одиницю місцевої.

Котирування іноземної валюти при застосуванні американської системи відбувається виходячи із кількості одиниць американських доларів, яка потрібна для обміну на одну одиницю іноземної валюти. Європейська система передбачає, що котирування іноземної валюти відбувається на основі кількості одиниць іноземної валюти, яка потрібна для обміну за один американський долар.

Для того, щоб визначити курс за європейською системою за умови, що відомий курс за американською (або навпаки), варто просто поділити одиницю на відомий курс, тобто:

$$\frac{1}{\text{курс за європейською системою}} = \text{курсу за американською системою}$$

або навпаки:

$$\frac{1}{\text{курс за американською системою}} = \text{курсу за європейською системою}$$

Американська та європейська системи котирування описують курси обміну, які стосуються американського долара. Разом з цим, поширеними є курси інших валют. Їх називають **крос-курси**. За умови, що дві валюти котируються за однаковою системою (європейською чи американською), то для визначення крос-курсу необхідно поділити один курс на інший. Зазвичай, більша цифра ділиться на меншу.

Якщо ж одна валюта котирується за європейською системою, а друга - за американською, то для визначення крос-курсу необхідно два відомі курси перемножити. Отриманий курс відповідатиме одиницям валюти меншої вартості на одну одиницю валюти вищої вартості.

Зв'язок між операціями в іноземній та національній валюті здійснюється за допомогою рахунків:

3800 АП Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів

3801 АП (контррахунок) Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів.

Рахунок 3800 вважається технічним рахунком для обліку валютної позиції банку при відображенні операцій, що здійснюються у двох різних валютах. Записи за цим рахунком проводяться за датою валютування, тобто за датою зарахування або списання коштів за операцією. За дебетом обліковується вартість іноземної валюти (або банківських металів), що збільшують коротку або зменшують довгу валютну позицію. Відповідно за кредитом — вартість іноземної валюти, що збільшує довгу або зменшує коротку валютну позицію. Зрозуміло, що рахунок 3800 — мультивалютний, аналітичні рахунки відкриваються у розрізі валют, і відкрита валютна позиція визначається окремо за кожним видом валюти.

Рахунок 3801 є контррахунком по відношенню до рахунку 3800 і слугує для обліку гривневого еквівалента позиції по відношенню до іноземної валюти та банківських металів. Записи за цим рахунком також проводяться за датою валютування. За дебетом відображається еквівалент суми іноземної валюти, що збільшує довгу або зменшує коротку валютну позицію, а за кредитом — еквівалент, який збільшує коротку або зменшує довгу валютну позицію. Отже, рахунки валютної позиції і її еквівалента відображають позицію банку у відповідній валюті (будь-якій, що застосовувалася як валюта у розрахунках) і її вартість, перераховану у гривні. Обидва рахунки є технічними, тобто при складанні балансового звіту рахунки 3800 і 3801 взаємоперекриваються. Варто зазначити, що рахунок 3800 відкривається за кодами валют в іноземній

валюти та у гривнях, а рахунок 3801 — лише у гривнях; аналітичний облік ведеться за видами валют.

Як правило, переважна більшість валютних операцій є строковими, тобто дата угоди у часовому вимірі може віддалятися від дати валютування та дати розрахунку на невизначений термін. Саме цим пояснюється необхідність обліковувати такі операції на позабалансових рахунках у день укладання угоди. При настанні дати розрахунків результати за проведеною строковою операцією відображатимуться за відповідними балансовими рахунками.

Загальновідомі кілька **способів перерахунку валютної позиції в національну валюту України** - гривню. Обрання способу перерахунку залежить від типу обмінної операції і здійснюється за такими курсами:

- за ринковим: - у разі купівлі-продажу іноземної валюти за гривню;
- за офіційним - при обліковуванні доходів та витрат, отриманих і сплачених в іноземній валюті; внесків до статутного фонду в іноземній валюті; купівлі-продажу основних засобів та товаро-матеріальних цінностей за іноземну валюту.

У разі купівлі однієї іноземної валюти за іншу іноземну валюту, вартість придбаної валюти визначається на рівні вартості проданої валюти за офіційним курсом.

Для відображення операцій купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти застосовуються **два методи визначення гривневого еквівалента** валютної позиції:

Перший: за операціями з купівлі-продажу валюти за гривні

— при зарахуванні купленої валюти

Д-т 1500 Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках

К-т 3800 Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів

— при списанні проданої валюти

Д-т 3800 Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів

К-т 1500 Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках

Одночасно за рахунками проводяться записи щодо руху гривні.

— на сплачену суму гривні за ринковим курсом:

Д-т 3801 Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів

К-т 1200 Кореспондентський рахунок у Національному банку України.

— на отриману суму національної валюти (гривні) за ринковим курсом:

Д-т 1200 Кореспондентський рахунок у Національному банку України

К-т 3801 Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів.

Другий: за операціями обміну однієї іноземної валюти на іншу

— зарахування придбаної валюти

Д-т 1500/1 К-т 3800/1

— списання проданої валюти

Д-т 3800/2 К-т 1500/2

— гривневий еквівалент проданої іноземної валюти за офіційним курсом

Д-т 3801/1 К-т 3801/2

(позначки (1, 2) в кінці номерів балансових рахунків означають код валюти — придбаної і проданої).

З метою підрахунку курсових прибутків і збитків усі **залишки в іноземній валюті повинні оцінюватись на кінець дня за офіційним курсом НБУ з дотриманням обов'язкового правила:** гривневі еквіваленти залишків за рахунками 3800 (за кодами валют) повинні дорівнювати залишкам за відповідними аналітичними рахунками до рахунку 3801.

Рахунок 3801 коригується щодо суми, записаної за рахунком 3800 у двох випадках:

- у разі зміни офіційних курсів валют;
- у разі підрахунку фінансових результатів від торговельних операцій, проведених упродовж дня.

Результати за проведеними операціями з іноземною валютою обліковуються за активно-пасивним рахунком 6204. Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами. За рахунком обліковуються результати переоцінки всіх валютних рахунків балансу, відкритої валютної позиції банку і підсумкові результати торгових операцій, що виконані за день.

Отже, **за рахунком 6204 відкриваються окремі аналітичні рахунки:**

- для запису результатів переобліку валютних рахунків балансу;
- для визначення реалізованого фінансового результату. З цією метою в кінці дня після закінчення всіх обмінних операцій банку на цей рахунок заноситься різниця між сумою залишку у відповідній валюті, що обліковується за офіційним курсом за рахунком 3800 у гривневому перерахунку, та за курсами угод за рахунком 3801 (за цим самим кодом валюти);
- для визначення нереалізованого фінансового результату, пов'язаного з переобліком відкритої валютної позиції банку (йдеться про врахування курсової різниці, що виникає при зміні курсів валют).

Фінансовий результат від торговельних операцій з іноземною валютою обліковується за рахунком 6204 нарастаючим підсумком з початку року.

Отже, для обчислення відкритої валютної позиції не потрібно підсумовувати всі активні та пасивні рахунки в іноземній валюті. Цю функцію виконують рахунки:

3800 Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів

3801 Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів.

Дані рахунки є технічними і не включаються до загальної суми активів і зобов'язань, отже, валюта балансу безпідставно не збільшується.

Для здійснення касових операцій в іноземній валюті комерційні банки, що отримали ліцензію НБУ на право ведення операцій неторгового характеру, залежно від умов, обсягів і режиму роботи в межах операцій, передбачених ліцензією, мають облаштовувати:

- **валютне сховище** - для зберігання запасу готівкової іноземної валюти, бланків суворої звітності, бланків платіжних документів, різних бланків за іноземними операціями, примірників іноземних грошових білетів, цінних паперів у іноземній валюті, цінностей і документів, прийнятих від організацій та громадян на зберігання, нерозібраних посилок з іноземною валютою та інших цінностей, що обліковуються на позабалансових рахунках;
- **касу перерахунку** - для перерахунку, визначення платіжності, проведення експертизи, обробки, об'єднання і формування валютних та інших цінностей, контрольного перерахунку під час ревізій, перерахунку, формування та оформлення значних сум готівкової валюти, купленої банком або призначеної для продажу, а також прийому валютних цінностей, що надійшли в банк в інкасаторських сумках (від обмінних пунктів, територіально віддалених від приміщень банку);
- **операційні каси** - для здійснення валютно-касового обслуговування клієнтів банку щодо прийому і видачі готівкової іноземної валюти та інших цінностей;
- **вечірні каси** - для забезпечення валютно-касового обслуговування в другій половині операційного дня або у вечірній час;
- **обмінні пункти** - для здійснення операцій купівлі-продажу готівкової іноземної валюти і платіжних документів;
- **каси підготовки авансів** обмінним пунктам.

Документальне оформлення касових операцій в іноземній валюті відбувається за допомогою прибуткових та видаткових валютних ордерів.

Слід зазначити, що прибуткові валютні операції дуже обмежені, оскільки готівкова іноземна валюта в розрахунку між фізичними і юридичними особами в Україні не використовується. Підставою для виписування документів і виконання операцій є заяви клієнтів, платіжні документи та інше.

Послідовність виконання зобов'язань за касовими валютними операціями полягає у наступному:

1) клієнт звертається із заявою або з іншими документами, що дають право на отримання або здачу готівкової валюти;

2) операціоніст виписує касові документи, підписує їх у відповідальних осіб, що мають право контрольного підпису. В касу передаються всі примірники прибуткових валютних ордерів; за видатковими документами контрольний талон видається клієнту, а видатковий ордер (без контрольного талону) передається касиру;

3) касир перевіряє наявність підписів посадових осіб банку і відповідність їх зразкам, підписує всі примірники прибуткових документів, приймає валюту (перший примірник ордера залишає в себе, другий - з печаткою каси - видає клієнту; інші примірники передаються в обліково-операційний відділ). За видатковими документами касир перевіряє наявність підпису про отримання цінностей, за номером контрольного талона викликає клієнта, звіряє номер контрольного талона з номером на касовому документі, наклеює його на касовий документ, видає гроші та підписує документи. Після закінчення операційного дня касир складає довідку про касові обороти за день і залишки цінностей у касі та передає її завідувачу каси;

4) завідувач каси складає зведену довідку про касові обороти і звіряє її з даними обліку операціоніста.

Відповідно до чинного законодавства купівля в організацій і громадян та продаж їм готівкової іноземної валюти, а також валюти, яка перебуває на їх рахунках, є банківськими операціями. Здійснення операцій в іноземній валюті проводиться при наявності ліцензії Національного банку України на здійснення комерційними банками операцій в іноземній валюті в країні та за кордоном.

З метою забезпечення умов розвитку сучасного внутрішнього валютного ринку України Національний банк України листом від 25.05.93 р. затвердив порядок відкриття обмінних пунктів, в тому числі порядок укладання агентських угод між уповноваженими банками та юридичними особами, а також порядок проведення обмінних операцій в іноземній валюті.

Згідно з цим листом уповноважені банки та інші кредитно-фінансові установи, які отримали ліцензію або тимчасовий дозвіл НБУ на здійснення операцій купівлі-продажу готівкової іноземної валюти, мають право відкрити на території України власні пункти обміну іноземних валют. Інші юридичні особи — резиденти (які не допускали порушення валютного і податкового законодавства) можуть відкрити обмінний пункт лише на підставі агентської угоди з уповноваженими банками.

Агентська угода (договір про надання агентських послуг) - це письмова угода між довірителем та агентом, в якій визначаються права та обов'язки сторін щодо порядку укладання, обслуговування та виконання договорів, порядок внесення платежів, умови здійснення взаєморозрахунків між довірителем і агентом, відповідальність за невиконання умов зазначеної угоди, інші умови, визначені за згодою сторін. Агентська угода є договором-дорученням між довірителем (уповноваженим банком) і агентом (суб'єктом підприємницької діяльності), за яким довіритель доручає агенту виконання частини своїх функцій та повноважень.

Агентська угода визначає характер та обсяг доручення, яке агент зобов'язується виконати за рахунок і від імені довірителя за певну винагороду. Вона повинна містити всі суттєві умови діяльності обмінних пунктів, обов'язки і відповідальність сторін, порядок розрахунків та інші положення.

Уповноважені банки, які уклали агентську угоду на відкриття обмінного пункту, повинні зареєструвати зазначені пункти у регіональному управлінні Національного банку України.

Для реєстрації обмінних пунктів у регіональне управління НБУ необхідно подати такі документи:

- копію агентської угоди;
- нотаріально засвідчену копію статуту установи (підприємства);
- довідку комерційного банку про відкриття валютного і гривневого рахунку;
- інформацію уповноваженого банку про наявність у клієнта приміщення, обладнаного відповідно до вимог зберігання валютних цінностей, про наявність необхідних технічних засобів для визначення справжності банкнот, сертифікованої комп'ютерної системи або електронного контрольно-касового апарата, сейфа для зберігання валютних цінностей та бланків суворої звітності і довідку про наявність сигналізації або охорони (довідку-акт про те, що обмінний пункт відповідає всім вимогам).

Довідка про реєстрацію є свого роду дозволом на здійснення діяльності пунктами обміну валют. Цей дозвіл повинен знаходитися в обмінному пункті. Однак при закритті обмінного пункту уповноважений банк зобов'язаний здати зазначений документ до Національного банку, тому на практиці банк залишає в себе оригінал довідки, а пункти обміну в своїй діяльності використовують нотаріально засвідчену копію.

Після реєстрації пункту обміну іноземної валюти в регіональному управлінні НБУ необхідно зареєструвати сертифіковану комп'ютерну систему або ЕККА у податковій інспекції за місцем знаходження пункту.

Відкриття пунктів обміну іноземної валюти дозволяється лише на території дії повноважень відповідного управління НБУ після їх реєстрації в установленому порядку.

2.Облік операцій з купівлі-продажу іноземної валюти за дорученням клієнтів

Обслуговування потреби клієнтів щодо купівлі-продажу іноземних валют вважається однією із основних форм участі банку у здійсненні зовнішньоекономічних операцій. Коло подібних операцій досить широке. Так, імпортерам іноземна валюта необхідна для здійснення розрахунків за товари та послуги, що придбані (надані) за кордоном. З іншого боку, експортери продають валюту, що їм поступила за реалізовані товари (послуги) для того, щоб виконати платежі у гривні на території України. Власники валютних рахунків у банках можуть мати потребу в розрахунку за зовнішньоекономічним контрактом в іншій валюті, ніж та, що є в їх розпорядженні. У цьому випадку банк проводить операцію конверсії валют за рахунками клієнтів поза участю національної валюти.

Виконати заявки клієнтів на купівлю або продаж валюти банк може у *різний спосіб*, а саме:

- узяти участь у торгах Української міжбанківської валютної біржі (УМВБ) за дорученням клієнтів;
- укласти угоду з іншим суб'єктом міжбанківського валютного ринку України (МВРУ) щодо придбання або продажу валюти на замовлення клієнта;
- виконати замовлення своїх клієнтів (продавця та покупця) шляхом взаємного заліку коштів у національній та іноземній валюті в межах одного банку;
- продати клієнту або викупити у нього валюту за власний рахунок у межах ліміту відкритої валютної позиції.

У перших трьох випадках банк, що обслуговує клієнта, виступає як посередник між покупцем та продавцем. Отже рахунки валютних позицій за обліком даних операцій не зачіпаються.

Національним банком України розроблено *Порядок підготовки документів, необхідних для купівлі іноземної валюти на УМВБ і КМВБ*, а також оплати платіжних доручень у вільно конвертованій валюті на виконання зобов'язань перед нерезидентами як за рахунок власних коштів, так і придбаних на біржах.

Торговельні операції з клієнтами проводяться, зазвичай, за поточним курсом УМВБ незалежно від місця їх проведення. *При виконанні операцій купівлі-продажу валюти банк стягує комісію з клієнта та сплачує комісію зовнішньому контрагенту (УМВБ або іншому банку)*. Комісійні доходи обліковуються за балансовим рахунком № 6114 «Комісійні доходи за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для клієнтів», а сплачені комісійні витрати - за рахунком № 7104 «Комісійні витрати за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів».

Для відображення операцій купівлі-продажу безготівкової валюти за дорученням клієнтів банки використовують рахунки:

№ 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі, продажу іноземної валюти та дорогоцінних металів для клієнтів».

№ 2800 «Дебіторська заборгованість за операціями з купівлі іноземної валюти та дорогоцінних металів для клієнтів».

Рахунок № 2900 відкривається у розрізі валют. За кредитом гривневого аналітичного рахунку 2900.980 (980 - код гривні за єдиним класифікатором валют) банк акумулює суми, отримані від клієнтів для проведення операцій купівлі іноземної валюти. На аналітичних рахунках за кодами валют нагромаджуються кошти клієнтів, що призначаються для продажу, а також проводиться розподіл загальної суми придбаної валюти за поточними рахунками покупців.

Застосування *мультивалютного рахунку № 2900* полегшує банку проведення розрахунків за торговельними операціями при значній кількості клієнтів - покупців та продавців. Підсумовуючи матеріал, складемо

бухгалтерські записи за наведеними операціями банку з купівлі-продажу іноземних валют за дорученням клієнтів, а саме:

доларів США - код валюти 840

євро - код валюти 280

російських рублів - код валюти 810

Українська гривня, як уже зазначалося, має код 980.

3. Характеристика поточних рахунків клієнтів в іноземній валюті

Валютообмінні операції, які банки виконують за ініціативою та за дорученням клієнтів, прийнято називати операціями роздрібного ринку. Міжбанківські угоди, за якими банки торгують валютами між собою за власною ініціативою, відносять до операцій оптового ринку. Як правило, міжбанківські угоди заключаються на умовах «спот» або «форвард». Угода «спот» — найпоширеніша операція валютного ринку. Вище вже зазначалося, що угода «спот» є контрактом на продаж або купівлю певної суми валюти за поточним курсом (спот-курс) продавця з датою розрахунків не більше двох банківських днів з дня підписання угоди. Часовий проміжок між датою угоди і датою валютування необхідний для обміну підтвердженнями про угоду між банками-учасниками, погодження місця і термінів поставки валют тощо.

За Планом рахунків для обліку операцій «спот» передбачено такі рахунки:

№ 9200 (активний) «Валюта та банківські метали, які куплені за умовами спот»;

№ 9210 (пасивний) «Валюта та банківські метали, які продані за умовами спот».

Національний банк України постійно працює над удосконаленням діючої системи обліку. Одним із напрямків такого вдосконалення є зміна положення щодо подвійного запису за позабалансовими рахунками. Так, рахунки груп: 920, 921, 935, 936 — мають кореспондувати з рахунком 9920, а не з контррахунками (9900, 9910).

На дату складання угоди необхідно внести до обліку бухгалтерські записи з відображення купленої й проданої валюти та валютної позиції: балансової та позабалансової.

Ускладненим різновидом форвардної угоди, що поєднує купівлю та продаж іноземної валюти на умовах «спот» з одночасною відповідною операцією з продажу або купівлі за курсом «форвард» є угода «своп». Такі угоди дозволяють банку тримати свою валютну позицію закритою, а відтак, позбутися валютного ризику при зміні валютних курсів.

Заборгованість за основними сумами валюти, придбаної та проданої за угодами «форвард» обліковується за такими позабалансовими рахунками:

активними:

№ 9201 «Валюта та банківські метали, які куплені за форвардними контрактами з метою хеджування»;

№ 9202 «Валюта та банківські метали, які куплені за форвардними контрактами за іншими операціями»;

№ 9205 «Дисконт/Премія до отримання за форвардними валютними контрактами»;

№ 9206 «Хеджовані процентні доходи майбутніх періодів в іноземній валюті»;

№ 9207 «Витрати майбутніх періодів, які хеджовані»;
пасивними

№ 9211 «Валюта та банківські метали, які продані за форвардними контрактами з метою хеджування»;

№ 9212 «Валюта та банківські метали, які продані за форвардними контрактами за іншими операціями»;

№ 9215 «Дисконт/Премія до виплати за форвардними контрактами за іншими операціями»;

№ 9216 «Хеджовані процентні витрати майбутніх періодів в іноземній валюті»;

№ 9217 «Доходи майбутніх періодів, які хеджовані».

На балансовому рахунку № 3810 «Балансуючий рахунок за результатами переоцінки позабалансової позиції щодо іноземної валюти та банківських металів» — (активно-пасивний) відкривається субрахунок № 3810.01 «Нереалізований результат за форвардними угодами» для обліку результатів переоцінки форвардних угод в іноземній валюті.

За балансовим рахунком № 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами» (активно-пасивний) відкривається субрахунок «Результат від переоцінки форвардних контрактів у іноземній валюті» - для обліку нереалізованого результату від переоцінки форвардної угоди.

Порядок бухгалтерського обліку, який застосовується при відображенні форвардних валютних контрактів, залежить від мети укладення угоди. Так, облік операцій, укладених з метою спекуляції, відрізняється від обліку форвардних угод, укладених з метою хеджування.

Правила обліку при здійсненні кожної форвардної валютної операції включають такі елементи:

- бухгалтерський облік на дату операції;
- бухгалтерський облік на дату оцінки вартості (останній день місяця);

- бухгалтерський облік на дату валютування.

Бухгалтерський облік форвардних угод з купівлі-продажу іноземної валюти, укладених з метою спекуляції, здійснюється за такими принципами:

- номінальна вартість форварду обліковується за позабалансовими рахунками;
- дисконти і премії не обчислюються та не обліковуються;

- переоцінка форвардного контракту здійснюється на кожну звітну дату (кінець місяця) з використанням форвардного курсу на період до дати виконання контракту;
- результат переоцінки відображається як дохід і показується в балансі банку у період його виникнення.

Якщо форвардна угода до кінця поточного місяця не виконана, то проводиться її переоцінка. Спекулятивні форвардні валютні контракти підлягають переоцінці, виходячи із поточного форвардного курсу для терміну, що залишився до погашення контракту.

Прибуток (збиток) від переоцінки на першу звітну дату є різницею між контрактним форвардним курсом та форвардним курсом на кінець місяця. На інші звітні дати до закінчення контракту прибуток (збиток) визначається як різниця між форвардним курсом на кінець місяця та форвардним курсом на день попередньої переоцінки.

Якщо курс знижується порівняно з курсом угоди, то нереалізований фінансовий результат в обліку відображається наступним чином:

Д-т 3810 Балансуючий рахунок за результатами переоцінки позабалансової позиції щодо іноземної валюти та банківських металів.